

В. Ю. Матвеев

аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
економіко-правового факультету
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАВДАНУ ЗАСТОСУВАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРОЦЕСІ НАПИСАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

У цифрову епоху судочинство стикається з новими викликами, одним з яких є застосування технологій штучного інтелекту (далі ШІ) у процесі винесення судових рішень. Використання технологій ШІ у цій сфері відкриває нові можливості для підвищення ефективності, однак водночас породжує питання цивільно-правової відповідальності за можливу шкоду, завдану застосуванням таких технологій.

Технології ШІ використовуються у судовій практиці різних країн. Наприклад, у США система COMPAS застосовується для оцінки ризику повторного вчинення злочину. У справі *Loomis v. Wisconsin (2016)* Верховний суд штату Вісконсін підтвердив допустимість використання такої системи, однак наголосив, що «жодне рішення суду не повинно повністю покладатися на автоматизовану систему оцінки ризиків» [1, с. 250].

У Європейському Союзі активно обговорюється «Artificial Intelligence Act», який класифікує використання ШІ у судовому процесі як високий ризик і вимагає від розробників дотримання вимог щодо прозорості, контролю з боку людини та відповідальності за результат [2, с. 14–16].

Суддя Європейського суду з прав людини Пауло Пінто де Альбукерке у своїх публічних виступах зазначав: «Неможливо уявити справедливий суд без участі людини. Роль судді — не лише технічна, а й гуманістична» [3, с. 102].

В Україні потенціал використання технологій ШІ у правосудді знаходиться на етапі вивчення, проте в оновленому

Кодексі суддівської етики (2024) міститься норма, яка надає право суддям застосовувати ШІ як допоміжний інструмент, за умови, що це не впливає на незалежність та неупередженість прийняття рішення [4].

Суддя Верховного Суду Ян Берназюк зазначив, що «алгоритмічна упередженість ШІ — це новий виклик, який може поставити під сумнів не лише об'єктивність рішення, а й довіру до судової системи» [5].

У 2024 році Ленінський районний суд м. Запоріжжя розглянув справу, в якій сторона посилалася на висновки ChatGPT як на джерело правової позиції. Суд дійшов висновку, що інформація, згенерована ШІ, може бути лише допоміжною і не замінює юридичну аргументацію чи оцінку доказів [6].

Проблема відповідальності за шкоду, завдану застосуванням технологій ШІ, є складною через відсутність єдиного концептуального підходу до визначення суб'єкта відповідальності. Але умовно можна виокремити декілька підходів:

- відповідальність розробника за недоліки програмного забезпечення;
- відповідальність оператора за неправильне використання системи;
- солідарна відповідальність усіх сторін, що мали контроль над ШІ.

На думку Р. С. Бевзенка, «нормативна конструкція відповідальності має враховувати ризик як об'єктивну категорію, а не лише вину» [7, с. 211].

Європейські експерти, зокрема G. Vahner, пропонує запровадити систему обов'язкового страхування цивільної відповідальності за шкоду, завдану ШІ, як це вже реалізовано у деяких сферах, пов'язаних із ризиками для життя та здоров'я [8, с. 42].

Вважаємо, що штучний інтелект (ШІ) у судовому процесі має використовуватися виключно як допоміжний інструмент, здатний підвищити ефективність обробки інформації, але не замінити функцію судді в ухваленні правової позиції. Такий підхід узгоджується як із етичними, так і з конституційними принципами відправлення правосуддя.

III може бути залучений до:

- пошуку судової практики;
- узагальнення доказової бази;
- формулювання загальних фрагментів тексту рішення (наприклад, опису фактичних обставин);
- аналізу типових правових позицій у подібних справах.

Однак правова кваліфікація, оцінка доказів, аргументація рішення і висновки щодо справедливості — це виключно сфера діяльності судді.

З точки зору правової доктрини, суддя є центральною фігурою правосуддя, на якого покладається особиста відповідальність за законність і обґрунтованість судового рішення, незалежно від того, які інструменти були використані під час його підготовки. Цей підхід ґрунтується на таких принципах: неможливість делегування дискреційних повноважень; III не може здійснювати оцінку доказів або ухвалювати рішення, що впливають на права та свободи особи, оскільки не має правосуб'єктності (відсутність свідомості, вольового елемента, здатності до юридичної відповідальності).

Ключові принципи залучення штучного інтелекту у сфері правосуддя:

Наявність індивідуалізованої відповідальності судді. Згідно зі статтею 55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII суддя несе персональну відповідальність за кожне винесене ним рішення. Навіть якщо III використано, саме суддя приймає остаточне рішення і підписує його.

Принцип гласності та аргументованості. Застосування III не може бути прихованим або без пояснення. Якщо автоматизовані алгоритми використовувалися, — це має бути вказано у матеріалах справи або рішенні, з поясненням, які частини тексту були створені III, а які — суддею.

Принцип юридичної неприпустимості перенесення відповідальності на III. Оскільки III є лише об'єктом права, будь-яка шкода, завдана у зв'язку з його застосуванням, повинна бути оцінена через призму дій особи, що контролювала процес, — тобто судді, який допустив помилкову інтеграцію висновків III в судовий акт.

Зважаючи на відсутність чітких норм у Цивільному кодексі України, пропонуємо:

- доповнити його положеннями щодо обов'язку доведення зв'язку між дією ШІ та наслідками;
- закріпити механізм презумпції відповідальності оператора/власника системи;
- забезпечення особі, якій завдана шкода, доступ до доказів функціонування алгоритму.

Інтеграція ШІ у сферу правосуддя є неминучим етапом технологічного розвитку, однак лише за умови чіткого та детального нормативного супроводу ця інтеграція буде безпечною, справедливою та відповідатиме вимогам верховенства права. Формування спеціального законодавства у цій сфері має стати одним із пріоритетів правової політики України в контексті цифрової трансформації судової системи.

Література

1. Smith J. C. Artificial Intelligence in Judicial Decision-Making: Risks and Remedies. *Journal of Law and Technology*. 2023. Vol. 27(2). P. 245–267.
2. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Laying Down Harmonised Rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) COM(2021) 206 final.
3. Pinto de Albuquerque P. Human Rights and Artificial Intelligence: Reflections of a Judge of the ECHR. Strasbourg: Council of Europe, 2020. 157 p.
4. Кодекс суддівської етики: редакція від 18.09.2024 р. / Вища рада правосуддя. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/news/kodeks-suddivskoi-etiki> (дата звернення: 11.04.2025).
5. Суддя Верховного Суду Ян Берназюк про застосування ШІ у правосудді. URL: <https://sud.ua/uk/news/sudebnaya-praktika/325362-sudya-verkhovnogo-suda-rasskazal-o-primenenii-iskusstvennogo-intellekta-v-pravosudii> (дата звернення: 11.04.2025).
6. Українські суди почали розглядати матеріали, згенеровані штучним інтелектом. URL: <https://glavcom.ua/tech/hitech/ukrajinski-sudi-pochali-rozhljadati-materiali-zhenerovani-shtuchnim-intelektom-jak-reahuje-femida-1051952.html> (дата звернення: 11.04.2025).
7. Бевзенко Р. С. Правове регулювання штучного інтелекту: цивільно-правові аспекти. К.: Юридична думка, 2023. 312 с.
8. Wagner G. Liability for Artificial Intelligence: The EU Approach // *European Review of Private Law*. 2024. № 1. P. 31–54.